

УДК 371.13

Інна Червінська

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В ШКОЛАХ ГІРСЬКОГО РЕГІОНУ

Проблема якості освіти набуває все більшої актуальності. Якість освіти – соціальна категорія, що визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність потребам і очікуванням суспільства (різних соціальних груп) у розвитку і формуванні громадянських, побутових і професійних компетенцій особистості. Якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують різні аспекти діяльності освітнього закладу: зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічну базу, кадровий склад, які забезпечують розвиток компетенцій та фахову підготовку майбутніх педагогів.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні за останні десятиріччя, суттєво загострили освітні проблеми села, зумовили значні зміни в діяльності сільської школи. «У комплексі заходів модернізації освіти в Україні велике значення надається розв'язанню проблеми школи сільської місцевості, що завжди залишається важливою складовою освітньої системи та покликана сприяти збереженню й розвитку національних традицій, моральних цінностей, зростанню унікального потенціалу вітчизняної культури» [7, с. 153].

Останнім часом з'явилося чимало наукових праць, присвячених аспектам підготовки вчителів нового покоління. Серед них на найбільшу увагу, на наш погляд, заслуговують дослідження В. П. Андрушенка, В. І. Бондаря, Б. С. Гершунського, О. Я. Савченко, Н. М. Шияна та інших, що розкривають основні тенденції, соціально-педагогічні механізми та специфічні особливості підготовки фахівців педагогічної сфери діяльності. Однак проблема якості підготовки педагогів до професійної діяльності в умовах гірської місцевості потребує окремої уваги. Інноваційним тенденціям, які забезпечуватимуть якість підготовки майбутніх учителів до роботи у сільській школі гірської місцевості присвячено нашу статтю.

Мета статті: на основі аналізу існуючих публікацій, законодавчої бази, власних спостережень за діяльністю сільських шкіл, окреслити напрями педагогічного пошуку інноваційних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи в сільській школі гірського регіону.

Школа в горах – це не тільки педагогічне, економічне, географічне, чи соціальне поняття. Майже завжди її головною функцією було формування людини, яка залишається працювати у селі, у сільському господарстві. Проте в нинішніх умовах ця функція часто не реалізується. Постає гостра проблема, як узгодити інтереси суспільства, що повільно перебудовується, з інтересами молоді особистості, яка змалечку бачить

невлаштованість сільського життя і на відміну від попередніх поколінь хоче задовольнити потреби свого розвитку з найбільшими перспективами. Це вимагає якісних змін у системі підготовки кадрів для роботи в сільській школі гірського регіону, розробки та застосування в навчально-виховному процесі інноваційних технологій навчання. Певних змін потребує система підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних кадрів. Перед вищими навчальними закладами педагогічного профілю по-новому постає проблема підготовки вчителів до роботи в сільських школах гірського регіону. Навчання вчителів, які будуть скеровані на роботу в малокомплектні та малонаповнювані школи, досі є не вирішеною проблемою для вищих навчальних закладів. Різноманітність структури сільських шкіл, різна наповнюваність класів – усе це зумовлює необхідність пошуків різних шляхів удосконалення підготовки сільського вчителя. Тому потрібні інші підходи, як до організації навчально-виховного процесу з різновіковими групами школярів, так і до розв'язання педагогічних проблем гірської школи. Вирішити їх можна застосувавши індивідуальний підхід, інтегрований зміст, колективне творче виховання, створивши необхідні умови для різнорівневої диференціації та особистісно орієнтованого навчання.

У 27 районах Українських Карпат працює 867 навчально-виховних закладів, в яких навчається і виховується понад 135 тисяч учнів. Чимало проблем є у школах гірської місцевості Чернівецької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської областей. Так, зокрема, лише у Чернівецькій області є 37 таких шкіл (десять – I ступеня, вісім ЗОШ I–II ступенів, дев'ятнадцять – ЗОШ I–III ступенів), де навчається більше шести тисяч учнів. В Івано-Франківській області в населених пунктах зі статусом гірських працює 225 шкіл, де навчається 55 821 учень.

Сільський учитель, образно кажучи, перебуває серед чотирьох вогнів: від нього вимагають результату держава, батьки, діти, вимагає власна душа. Як слушно зауважує Урс Відмер, швейцарський журналіст, усі ці вимоги вчитель зобов'язаний примирити між собою: держава наполягає на пунктуальному дотриманні навчальних програм, честолюбні батьки прагнуть бачити своїх чад геніями і вважають, що саме школа гальмує їхній розвиток, діти хотіли б усього-на-всього вчити те, що їм до вподоби, вчительська ж мрія – щороку випускати в життя прекрасно вихованих, освічених молодих людей [2].

Успішне розв'язання проблеми потребує якісно нових підходів до підготовки педагогів. Це дозволить забезпечити такий рівень професійної кваліфікації вчителя, який відповідав би потребам сільської школи. Всезростаючі вимоги до педагогічних кадрів визначають необхідність створення сучасної моделі професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів, готових здійснювати педагогічну діяльність в умовах школи гірського регіону. Прийняття нових освітніх стандартів конкретизує завдання щодо підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах створення єдиного педагогічного простору. Це дасть можливість

забезпечити єдині вимоги до якості та рівня освіти, яку отримують випускники різних типів навчальних закладів.

Основним пріоритетом сучасної системи освіти є доступність якісної освіти для всіх дітей, незважаючи на їх місце проживання: велике місто чи село в горах. Проте аналіз досвіду роботи шкіл наочно показав певне відставання сільської школи від міської у розв'язанні найважливіших завдань навчання і виховання школярів. Відповідно ускладнюється процес підготовки спеціаліста, спроможного працювати в умовах школи гірського регіону Українських Карпат. Аналіз педагогічної діяльності випускників університетів свідчить про недостатній рівень застосування теоретичних знань на практиці, слабкі навички та вміння налагоджувати стосунки з учнями.

Такий стан справ спонукає до радикальних змін, вимагаючи інноваційних підходів до професійного становлення майбутнього педагога. Один з них полягає в тому, щоб навчити студента передбачати, тобто орієнтувати майбутнього вчителя не лише на набутий раніше досвід (на вже досягнуте, зрозуміле, розкрите), а й на далеке майбутнє. Це дозволить належним чином підготувати молодого спеціаліста до застосування методів прогнозування, моделювання і проектування як у повсякденному житті, так і в професійній сфері. Іншою специфічною особливістю інноваційності є залучення студента до співпраці та безпосередньої участі в процесі прийняття важливих рішень на різних рівнях – від найнижчого до найвищого, оскільки в умовах гірського регіону він буде виступати в одній особі і вчителем, і директором, і педагогом-організатором, і шкільним психологом, і завгоспом, і громадським діячем.

Однією з умов професійного становлення, як зазначається в Концепції педагогічної освіти, є «підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства» [7, с. 3]. Адже діяльність педагога не визнає стереотипів та шаблонів. Вона передбачає ініціативність, творчість, допитливість і невпинний пошук нових шляхів розв'язання проблем та новітніх технологій навчання, які відповідали б усезростаючим вимогам сьогодення. «Той, хто на все життя обирає педагогічну професію, має володіти бодай трьома особливостями: умінням шанувати і любити людей більше ніж себе; умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний; умінням передавати різновиди досвіду учням» [3, с. 117].

Професійне становлення спеціалістів – складний і тривалий процес, який здійснюється впродовж усього періоду навчання студентів у вузі. Як свідчить практика, рівень підготовки педагогічних кадрів не повністю задовольняє вимоги сучасної школи, особливо – сільської. Причин тут багато. Чи не найважливіша серед них – недостатня професійна спрямованість навчального процесу. Адже не секрет, що чимало абітурієнтів вступають до педагогічних вузів не тому, що мріють працювати з дітьми, а тому лише, що їм подобається той чи інший

предмет. Перед освітніми закладами стоїть завдання розвивати в студентів позитивне ставлення до майбутньої професії, потребу й готовність займатися педагогічною діяльністю, прагнення оволодіти секретами педагогічної майстерності. Необхідно готувати не тільки вчителя – фахівця з певного предмета, а формувати особистість вчителя, здатного сприймати основні морально-етичні цінності нашого суспільства і відповідно їх реалізовувати.

Спробу вирішити окреслену проблему зробив Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, який уклав угоду про співробітництво та про підготовку педагогічних кадрів з Верховинською районною державною адміністрацією Івано-Франківської області. З метою вдосконалення системи професійної орієнтації та профвідбору випускників шкіл Верховинського району до навчання у ВНЗ України, в тому числі й у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, створено очно-заочну школу «Молодого педагога» для майбутніх абітурієнтів.

Нові підходи до організації і здійснення навчального процесу в школі гірського регіону вимагають якісної перебудови системи підготовки вчителя. Спрямованість на особистісно орієнтовану модель навчання, впровадження сучасних технологій потребують від фахівця цілісного бачення навчання як процесу, який усебічно впливає на дитину.

Система навчально-виховної роботи повинна спрямовуватися на формування високого професіоналізму майбутніх фахівців, готовність творчо працювати та самовдосконалюватись, уміння виробляти індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Виходячи з цих завдань, можна визначити основні напрями підготовки студентів в університеті, серед яких чільне місце посідають:

– впровадження інноваційних підходів до організації практичної підготовки майбутнього педагога у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін та під час проходження студентами педагогічної практики;

– необхідність організувати навчальну й виховну роботу таким чином, щоб формувати у студентів установку на майбутню педагогічну діяльність;

– оптимізація процесу викладання спеціальних і загальнонаукових дисциплін, тобто поєднання навчання з формуванням у студентської молоді професійно-педагогічних якостей.

Аналіз роботи вчителів-початківців показує, що їм іноді бракує вміння застосовувати одержані у вузі теоретичні знання у практичних ситуаціях. Це підтвердило і наше дослідження, проведене серед випускників, яке свідчить, що значна частина не досить ґрунтовно ознайомлена із сучасними освітніми технологіями, передовим педагогічним досвідом роботи в малокомплектних школах, школах-комплексах «дитячий садок-школа», «школах-родинах», «навчально-виховних комплексах».

Ми вважаємо, що усунення цих недоліків у підготовці вчительських кадрів неможливе без переорієнтації інформативного навчання на таке, яке б сприяло розвитку в студентів пізнавальних, творчих і професійних здібностей. А це, передусім, передбачає використання на заняттях активних методів навчання, тобто зміни методики проведення лекцій, семінарських та практичних занять. У навчальному процесі слід надавати пріоритет самостійній та практичній роботі студентів. Це, зокрема, можуть бути індивідуальні заняття з дисциплін, дослідна та наукова робота гуртків, проблемно-пошукових груп, вивчення досвіду роботи вчителів гірських шкіл, підготовка рефератів та доповідей.

Для підвищення ефективності професійної підготовки студентів необхідно здійснювати її за спеціально розробленими інноваційними програмами, до яких варто включити комплекс професійно-зорієнтованих завдань зі спеціальною ігровою методикою, роботу з опорними схемами-конспектами, активно використовувати педагогічні замальовки та ситуації, які розкривають специфіку вчительської праці. А для покращення засвоєння та перевірки рівня знань студентів потрібно застосовувати модульно-рейтингову систему, впроваджувати кредитну трансферно-накопичувальну систему.

Важливим чинником професійного становлення майбутнього педагога є практична підготовка. Адже саме вона дає можливість переконатися в правильності вибору майбутньої професії, побачити себе у ролі вчителя, краще зрозуміти психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку.

Чітка організація професійно-практичної підготовки студентів створює реальні можливості для формування їх готовності до організації та здійснення навчально-виховної роботи з учнями. Це зумовлює необхідність здобувати нові як теоретичні, так і методичні знання, вивчати передовий педагогічний досвід, що дозволить ще раз переконатися у правильності власного вибору.

В умовах ринку праці та зростаючих вимог до педагогічних працівників назріла нагальна потреба переходу від кількісних показників до якісних. Адже розвиток загальноосвітньої школи в умовах гірського регіону значною мірою залежатиме від того, який учитель прийде до сучасного навчального закладу. Якщо раніше вчитель виступав просто носієм знань і головна його роль полягала у передачі цих знань учням, то із розвитком науки та розширенням інформаційного простору змінилось і розуміння навчальної функції вчителя. Тепер на часі не просто передача знань, а формування в учнів умінь здобувати їх самостійно. Це і зумовлює головне призначення вчительської праці.

Відповідно до вимог сучасного суспільства вчитель повинен володіти творчим потенціалом і бути здатним до розвитку власної особистості. Тому стає очевидним, що самоосвіта вчителя загальноосвітньої школи має передбачати насамперед його вдосконалення як на професійному, так і на загальнокультурному рівні. Особливо

важливим процес самоосвіти є для початкуючих учителів. Молоді педагоги визнають велику роль самоосвіти у професійній діяльності вчителя і активно займаються нею, але ставляться до самоосвіти по-різному, залежно від мети. Саме самоосвіта є обов'язковим елементом виробничої діяльності кожного вчителя, який вільний у виборі передових технологій навчання, прийомів і засобів роботи над собою.

Процес формування самодостатньої особистості вчителя, якого чекає школа гірського регіону, передбачає докорінні зміни технологій навчання й виховання, які полягають не лише в модернізації навчального процесу (глобальна комп'ютеризація, вивчення іноземних мов, застосування прогресивних інноваційних технологій), а й перебудови міжособистісних стосунків на рівні викладач-студент, учитель-учень. Джерелом знань для сучасного педагога повинні бути не лише стандартні підручники, а й електронні носії інформації та Інтернет.

Отже, весь процес формування освітнього середовища вищого навчального закладу повинен бути спрямованим на формування вільної і відповідальної особистості, «яка володіє «синергетизмом» мислення і практичної діяльності, яка має здатність виявляти й створювати нове, бути одночасно патріотом своєї держави і здатним брати участь у діалозі культур, оволодівши планетарним мисленням» [1, с. 42].

Подальшого дослідження потребують проблеми розвитку та становлення особистості вчителя початкових класів у системі неперервної педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірюк Л. Нові підходи до професійної підготовки майбутнього учителя / Л. Бірюк / Теорія та практика навчання та виховання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. – Серія 17. – С. 34–42.
2. Дзега В. «Синдром відчаю» сільського вчителя / В. Дзега // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 12–16.
3. Зязюн І. Краса педагогічної дії / І. Зязюн, Г. Сагач. – К. : Основа, 1997. – 242 с.
4. Кочетов В. З досвіду організації навчально-виховного процесу в сільській школі / В. Кочетов // Початкова школа. – 1999. – № 3. – С. 24.
5. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації / В. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 215 с.
6. Савченко О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
7. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.
8. Шиян Н. Профільна сільська школа: проблеми та перспективи / Н. Шиян // Освітній дайджест. – 2004. – № 3. – С. 153–157.